

KLÁRA TRSKOVÁ / 3. 12. 2020

Nepoddajné „klukandy“ v českém filmu

Anglický výraz „tomboy“ označuje dívku, jejíž chování či vzhled připomíná něco z toho, co by podle stereotypních měřítek mělo přináležet pouze mužům. V češtině se slovu tomboy blíží hanlivé pojmenování „klukanda“. Na vesnicích se používalo pro děvčata, která se příliš přátelila s hochy. Existovaly samozřejmě i nadávky pro chlapce, kteří se dostatečně nestránili dívčího kolektivu; ti byli vysmíváni jako „ženské zástěry“ nebo „holčičí podolci“.^[1] Na YouTube kanálu Česká filmová klasika najdeme několik filmů různých žánrů, ve kterých mají hlavní postavy takové vlastnosti, že je jejich okolí vnímá jako příliš neženské.

Hlavní protagonistka žánrového filmu *Dáma na kolejích* (r. Ladislav Rychman, 1966) pracuje jako řidička tramvaje a veškerý zbývající čas tráví péčí o rodinu a domácnost. Potom, co v den svých narozenin uvidí svého muže na ulici s cizí ženou, radí Marii její sousedky, aby na nevěru zapoměla a myslela na své děti. Mariin manžel má pro své chování překvapivé vysvětlení – za nevěru si žena může sama, protože dostatečně nedbala o svůj zevnějšek. Mužům totiž podle jeho slov stačí potkat nějakou „upravenou kočičku, ona se na něho usměje a konec“. S nevěrou se nedá nic dělat, protože „mužský jsou zkrátka takoví“.

Marie tedy vymění modrou řidičskou uniformu za šaty a výrazné líčení a rozhodne se, že bude parodovat stereotypní mužské chování. V baru napodobuje lichotky, které obyčejně pronáší muži k ženám. Kombinace jejího nového sebevědomého vystupování a drahého oblečení vede ale jen k tomu, že ji mravnostní policie zatkne jako prostitutku. Marii se pak začne dvořit boxer, který si jí váží pro její odvahu ušetřit mu facku. Celý paralelní příběh o Mariině cestě za nezávislostí na nevěrném manželovi je ale v závěru filmu objasněný jako snová odbočka. Ve skutečnosti řidička po odhalení nevěry jen nastoupí do tramvaje a pokračuje v práci.

Jako řidička se musí živit také hlavní postava Irči Miňovské ve filmu Irčin románek (r. Karel Hašler, 1936) navzdory tomu, že je dcerou movitého generálního ředitele automobilových závodů. Irčin otec posílá svou dceru do dívčího internátu, protože nesouhlasí s jejím milostným vztahem s obyčejným montérem. Dívka se otcovu rozhodnutí postaví a utíká za svým přítelem Lexou do Dubrovníku, kde pracuje v přestrojení v mužských šatech jako taxi šofér Jirka. Její vystupování v mužské roli je zdrojem veseloherních zápletek. Irča se například v opilosti snaží políbit svého přítele Lexu, který ji odmítá, protože do hospody přišli jako dvojice mužů.

Dalším snímkem, kde vystupuje na svou dobu příliš nezávislá žena, je film Petrolejové lampy z roku 1971. Režisér Juraj Herz do hlavní role Štěpy Kiliánové obsadil Ivu Janžurovou. Postava čelí první urážce hned v úvodu filmu, na večírku vyzve jednoho z mladíků k tanci, který ji odmítne s tím, že „šlape“. Díky jazykové hříčce mezi homonymií „šlapat někomu na nohy při tanci“ a „živit se prostitucí“ není na chvíli jasné, čím se postava živí. Toto odmítnutí není ale poslední narážkou na Štěpino chování. Dále si například vyslechne, že pije jako zedník, a proto není dáma. Jednoho ze svých nápadníků ztratí také po tom, co jí nepromine to, že ho porazila v kuželkách, a nazve to přestupkem proti „přirozené poslušnosti“. Excentrická povaha a neústupnost Štěpě vyslouží nejen nesouhlasné pohledy ostatních měšťanů, ale také to, že je ve svých třiceti letech stále svobodná. Trestem, který ji za její nepoddajnost čeká, je nešťastné manželství s těžce nemocným bratrancem.

V roce 1980 natočil Vít Olmer film Sonáta pro zrzku, kde je hlavní postavou dospívající dívka Petra. Svůj volný čas dělí mezi tábornický oddíl, hru na klavír a fotbal. Za své sportovní angažmá a málo dívčí vystupování čelí ale Petra od svých spolužáků posměškům: „Copak se to hodí, pro holku?“, „ta by mohla do zoo, hotová opice...“

Petřina matka si spolu s učitelem klavíru v dívce plní vlastní nenaplněné umělecké ambice. Petra hru na klavír nejprve pouze útrpně snáší, ale její přístup se úplně promění, když se nešťastně zamiluje do spolužáka Pavla. Aby Petra lépe plnila svou dívčí roli, začne cvičit s velkým nasazením. Na stejný den, kdy se koná její závěrečný koncert, si ale naplánuje také fotbalový turnaj. Střemhlavá cesta ze hřiště do koncertního sálu potom končí dopravní nehodou a Petřiným pobytem v nemocnici. Úkrok zpět k chování klukandy tedy končí negativní zkušeností.

Hrdinky zmíněných filmů tedy ve všech případech čelí za své nestandardní chování různým stupňům společenské korektivy a odmítnutí – nevěře, nemožnosti najít si partnera či „jen“ výsměchu ostatních dětí. V *Petrolejových lampách* a *Sonátě pro zrzku* se hlavní postavy snaží zraňující situace pouze pasivně přestát. Marie z *Dámy na kolejích* sice odmítavou odpověď na manželovo chování zformuluje, ale závěr snímku ji nasvítí pouze jako ženinu nerealizovanou představu. V případě *Irčina románu* dojde k narovnání ve vztahu mezi otcem a dcerou tím, že se ukáže, že je Irčin přítel vlastně geniální konstruktér, proto může být povýšen a jeho společenské postavení se již blíží rodině generálního ředitele. Otec dívce její útěk a zpupnost odpustí, ale až poté, co ho pěkně poprosí.

Poznámky:

[1] Alexandra Navrátilová, *Namlouvání, láska a svatba v české lidové kultuře*. Praha: Vyšehrad 2020, s. 21.